

Linnut

vuosikirja 2013

LUONNONTIETEELLINEN
KESKUSMUSEO

Vuoden lintu -kartoituksen tulokset 2012

Mustakurkku-uikusta on tullut saariston lintu

Tero Toivanen

Mustakurkku-uikun tiedetään kuuluneen Suomen linnustoon ja lajin levinneisyyden kattaneen suuren osan maastamme jo 1800-luvulla. Esimerkiksi von Wright (1857) luonnehti lajia tuolloin Kuopion seudun yleisimmäksi ja runsaimmaksi uikulajiksi. Lajin kulta-aika ajoittui monen muun kosteikkolinnun tavoin luultavasti 1900-luvun alkupuolelle, mitä edesauttoi mm. monien järvien pinnan lasku ja lajin suosimien naurulokkikolonioiden runsastuminen. 1930-luvulla saattoi monilla Poh-

jois-Savon pikkujärvillä pesiä kymmenkunta paria (Ruokolainen & Kauppinen 1999) ja Helsingin Vanhankaupunginlahden kanta käsitti vuonna 1945 35 paria (Lehtonen 1945). Suomen pesimäkannaksi arvioitiin 1950-luvulla 3000 paria (Merikallio 1958), mutta tämä lienee ollut huomattava aliarvio.

Mustakurkku-uikun uskotaan taantuneen 1960-luvulta alkaen. Erityisen selvää taantumista on ollut lintujärvillä: esimerkiksi Vanhankaupunginlahden pesimä-

lajistosta laji katosi kokonaan vuosituhannen loppuun mennessä, ja Laitilan Otajärven pesimäkanta (1970-luvulla 16 paria) oli sekin huvennut nolnaan 2000-luvulle tultaessa (Lehikoinen ym. 2003). Alueellisesti mustakurkku-uikun on raportoitu huvenneen 1900-luvun loppupuolella mm. Suomenselällä (Hutri ym. 1999) ja Pohjois-Savossa (Ruokolainen & Kauppinen 1999).

Mustakurkku-uikun harvinaistuessa Etelä- ja Keski-Suomen sisämaassa lajin levinneisyys on kuitenkin laajentunut toisaalta

Yhä suurempi osa Suomen mustakurkku-uikuista pesii merialueilla. Kannan painopiste on siirtynyt lounaisaariin.

JARI KOSTET

pohjoiseen ja toisaalta merialueille. Koillismaalta ja Lapista laji käytännössä puuttui vielä 1970- ja 1980-lukujen atlaskartoituksissa (Väisänen ym. 1998). Rannikolla mustakurkku-uikku alkoi 1970- ja 1980-luvuilla levittäytyä rannikon lahdenpohjukoista saariston sisälähdille ja luotojen ja pikkusaarten rannoille (Ulfvens 1988). Varsinais-Suomen meri- ja järvikantojen arvioitiin 1980-luvun alussa olevan yhtä suuret (Lehikoinen & Gustafsson 2003) ja Satakunnan merenlahdilta laji puuttui vie-

lä tuolloin (Soikkeli 1984). Merenlahdilla mustakurkku-uikun poikastuotto oli jo 1980-luvun lopulla parempi kuin sisävesillä (Ulfvens 1988) ilmeisesti paremman ravinnon saatavuuden takia. Sitten saariston valloitus on jatkunut, ja 1900-luvun lopun lintuatlasten vertailu 2000-luvun alun kartoitukseen (Valkama ym. 2011) osoittaa levinneisyyden huomattavaa tihentymistä erityisesti lounaisaariin.

1980-luvun lopussa mustakurkku-uikukanta arvioitiin noin 4000 parin suuriseksi (Väisänen ym. 1998), mutta vuoden 2010 arvio oli enää 1200–1700 paria (Valkama ym. 2011), mitä kuitenkin esim. Koskimies (2012) epäilee aliarvioksi. Luonnontieteellisen keskusmuseon vesilintulaskenta-aineistot osoittavat kannan pudonneen alle kolmannekseen seurantajaksolla 1986–2012 vuotuisen taantuman ollessa peräti 5,6 % (Lehikoinen ym. 2013). Natura-verkostoon kuuluvilla suojelualueilla mustakurkku-uikut vähenivät 70 % vuosina 1995–2010 (Ellermaa & Linden 2012). Näiden laskentojen kohteet ovat kuitenkin pääasiassa sisämaan järviä ja merialueilla mahdollisesti tapahtunut kannankasvu ei näy aineistoissa. Uusimmassa uhanalaisuusarviossa mustakurkku-uikku luokiteltiin jyrkän vähenemisen perusteella vaarantuneeksi lajiksi (Rassi ym. 2010).

Sisävesillä mustakurkku-uikku menestyy parhaiten matalissa pienissä järvissä ja lammissa, joissa on avointa vettä, runsas pohjakasvillisuus ja paljon ravinnoiksi sopivia selkärangattomia (Lammi 2010). Lajin vähenemisen ensisijainen syy lieneekin vesien rehevöityminen ja siitä seuraava umpeenkasvu, lisääntynyt ravintokilpailu särkikalojen kanssa ja pohjaeläimistön köyhtyminen (Valkama ym. 2011, Koskimies 2012). Vähenemistä vauhdittavat naurulokkiyhdyksien ja niiden tarjoaman suojan katoaminen ja nisäkäspetojen, kuten minikin aiheuttamat pesätuhot – myös saukon tiedetään paikoin aiheuttaneen merkittäviä tappioita (Koskimies 2012). Aikaisemmin vähenemisen syiksi on esitetty myös vesien happamoitumista ja talvehtimisalueiden ongelmia, kuten öljytuhoja (Väisänen ym. 1998) Mustakurkku-uikut talvehtivat Länsi-Euroopassa, pääosin merialueilla, mutta suomalaisista uikuista tunnetaan talvehtimisalueilta vain kaksi rengaslöytöä, Ranskasta ja Puolasta (Saurola ym. 2013).

Aineisto ja menetelmät

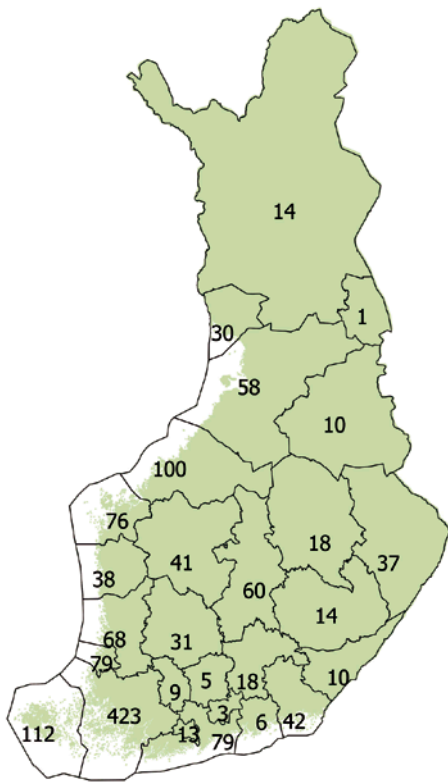
Alueelliset BirdLife Suomen jäsenyhdistykset valitsivat vuodelle 2012 mustakurkku-uikkuvastaavan koordinoimaan laskentoja. Laskennoissa toivottiin tarkastettavan tunnetut pesimäpaikat ja etsittävän karttatar-

kastelun perusteella myös uusia, potentiaalisia paikkoja tutkittavaksi. Pesimäpaikojen kasvillisuudesta, pinta-alasta ja niillä elävästä muusta lintulajistosta toivottiin yksityiskohtaisia tietoja. Tavoitteena oli myös selvittää mustakurkku-uikun poikastuottoa erilaisissa elinympäristöissä. Lajivastaavia pyydettiin laatimaan kannanarvio yhdistyksensä alueelle.

Kartoitusten tehokkuudessa oli suurta alueellista vaihtelua. Erityisen tehokkaasti lajiin paneuduttiin joissakin pienialaisissa yhdistyksissä, kuten Rauman seudulla ja Raaseporin alueella (Tringan paikallisjaosto Lullula). Mustakurkku-uikut inventoitiin kattavasti myös esimerkiksi Turun seudulla, Keski-Suomessa ja Pirkanmaalla. Monin paikoin jäätin kuitenkin Tiiraan ilmoitettujen hajahavaintojen varaan. Käynnit pesimäpaikoilla ajoittuivat lisäksi tyypillisesti alkukevääseen, jolloin muuttavia lintuja ei aina pysty erottamaan pesivistä ja pesinnän onnistuminen jäi usein arvoitukseksi. Pesimäpaikojen kasvillisuudesta tai muista ympäristömuuttujista ei saatu käyttökelpoista tietoa. Elinympäristöjen karkea jaottelu on aineiston perusteella kuitenkin mahdollista.

Tässä raportissa esitetään mustakurkku-uikun alueittaiset reviiromäärät elinympäristöittäin vuonna 2012. Lisäksi tarkastellaan poikastuottoa niiltä osin kuin se on havaintoaineiston perusteella mahdollista. Havaintojen tulkintaa on pyritty yhtenäistämään niin, että sopivalla pesimäpaikalla pesimäaikaan havaittu lintu on aina tulkittu reviiiriksi. Tulokset poikkeavat siksi joiltakin osin lajivastaavien ilmoittamista varmasti pesivien parien määristä. Mustakurkku-uikun kohdalla tämä lähestymistapa on perusteltu, koska lajin liikkuminen pesimäpaikojen ulkopuolella on vähäistä. Mahdollisena virhelähteenä ovat kevätaikaiset kerääntymät rehevillä järvillä, joilla lajin havaitseminen on kuitenkin vaikeaa myöhemmin kesällä.

Elinympäristöt on tarkastelussa jaettu karkeasti viiteen luokkaan. Merialueiden ympäristöt käsitellään kaikki yhtenä luokkana. Toisen luokan muodostavat rehevät järvet ja järvenlahdet: yleensä kyse on viljelysvaikeuksista, pinta-alaltaan vähintään muutaman hehtaarin suuruisista järvistä. Metsä- ja suorantaiset lammet on yhdistetty yhdeksi ryhmäksi. Tämä luokka sisältää paljon myös esimerkiksi merestä maankohoamisen myötä kouroutuneita lampia ja lampareita. Avosoiden pienialaiset lammikot on erotettu omaksi ryhmäkseen. Viidennen ryhmän muodostavat tekolammikot – ryhmä sisältää niin sora- ja savikuoppien lammikoita, jätevesialtaita, kalojen

Kuva 1. Mustakurkku-uikun reviirimäärät vuonna 2012 alueyhdistyksittäin.

Fig. 1. The number of Slavonian grebe territories in the regions of local ornithological societies in year 2012.

poikaskasvatusalaita kuin keinotekoisia kosteikkojakin.

Muutonaikaisia kerääntymiä raportissa ei käsitellä erikseen. Suurimmat kevätikäiset kerääntymät nähdään yleensä pesimäpaikoilla ja niiden erotelu pesivistä linnuista on usein mahdotonta. Mustakurkku-uikun syysmuutto on puolestaan nopea ja huomaamaton, ja merkittävä osa linnuista poistuu meiltä todennäköisesti jo heinäkuun aikana. Laji ei keräänny Suomessa parviksi syysmuuton aikaan.

Tulokset

Mustakurkku-uikkuja havaittiin vuoden 2012 kartoituksissa 1395 reviirillä. Yli puolet linnuista (712 reviiriä) asusteli merenlahdilla ja saaristossa. Sisämaan havaintojen jakauma on mielenkiintoinen: 40 prosenttia (268 paria) sisämaan mustakurkku-uikuista tavattiin erityyppisillä tekolammikoilla. Rehevillä järvillä ja järvenlahdilla pesi noin 27 prosenttia sisämaan linnuista ja saman verran kannasta elää pienillä metsä- ja suorantaisilla lammilla. Avosoilta ilmoitettiin neljä prosenttia sisämaan reviireistä. Muutamia pareja pesii myös jokisuvannoissa ja muilla kosteikoilla, jotka eivät sovi edellä lueteltuihin luokkiin.

Lounaissaaristo on nykyään vahvinta aluetta

Suomen mustakurkku-uikkukannan painopiste on siirtynyt selvästi lounaaseen. Yksinomaan Turun Lintutieteellisen Yhdistyksen alueen kattavissa kartoituksissa löydettiin 423 reviiriä ja pesimäkannan suuruudeksi arvioitiin 700 paria (E. Gustafsson). Tulosten perusteella alueen kanta on kasvanut 1980-luvulta, jolloin arvioitiin 400–600 paria (Lehikoinen ym. 2003). Esiintymiskuvan muutos on kuitenkin täydellinen: kun 1980-luvulla meri- ja järvikantojen arvioitiin olevan suunnilleen yhtä suuret, nyt merialueilla pesi 80 prosenttia uikuista. Lisäksi sisämaapesinnät olivat pääosin tekolammikoiksi luokiteltavilla kohteilla.

TLY:n pesimäkanta painottuu välisaaristoon ja suurimmat tihentymät todettiin Paraisten (138 reviiriä), Uudenkaupungin (82) ja Kustavin (66) alueella. Myös uloimpien saarten valloitus etenee – laji lukeutuu nykyisin mm. Uudenkaupungin Vekaran ja Paraisten Utön pesimälinnustoon. Sen si-

jaan lintuvesiksi perinteisesti luokitelluilla merenlahdilla laji ei pesi (E. Gustafsson). Poikastuottoa on saaristossa mahdoton arvioida, mutta sisämaan tekolammikoilla pesinnät onnistuivat vuonna 2012 ilmeisen hyvin. Merkittävänä keskittymänä mainittakoon Kaarinan Littoistenjärven kosteikko, missä keväällä havaittiin enimmillään 21 lintua ja pesivät parit tuottivat ainakin 14 poikasta.

Ahvenanmaalta ilmoitettiin Tiiraan havaintoja arviolta 112 reviiristä. Käytännössä kaikki reviirit olivat merialueilla. Erityisen vahva uikkukanta vaikuttaisi olevan esimerkiksi Kökarissa, Kumlingessa ja Brändössä: pelkästään Kökarin saarelta laskettiin toukokuun alkupuolella enimmillään 88 yksilöä. Sopivia pesimäpaikkoja Ahvenanmaan saaristossa riittää ja havainnointi on enimmäkseen satunnaista, joten maakunnan kanta lienee useita satoja pareja.

Pinta-alaltaan pieneltä Rauman Seudun Lintuharrastajien alueelta löytyi tehokkaiden inventoinneissa peräti 79 paria, pääosin

Taulukko 1. Mustakurkku-uikun reviirien jakautuminen vuonna 2012 elinympäristöittäin (% reviireistä).

Table 1. The distribution of Slavonian grebe territories in year 2012 according to habitat (% of territories).

Alue Region	Alue- yhdistys Local society	Elinympäristö (%) – Habitat (%)					
		Meri- alueet Marine areas	Rehevät järvet Eutrophic lakes	Metsä- ja suolammet Forest ponds	Teko- lammet Artificial ponds	Avo- suot Open mires	Muut kohteet Other
Ahvenanmaa	ÄFF	96	2	0	2	0	0
Etelä-Karjala	EKLY	0	70	20	10	0	0
Etelä-Savo	Oriolus	0	64	14	21	0	0
Itä-Uusimaa	PSLY	33	0	17	50	0	0
Kainuu	KLY	0	20	0	80	0	0
Kanta-Häme	KHLY	0	40	0	60	0	0
Kemin-Tornion seutu	Xenus	0	0	83	3	10	3
Keski- ja Pohjois- Uusimaa	Apus	0	33	0	67	0	0
Keski-Pohjanmaa	KPLY	40	24	6	23	7	0
Keski-Suomi	KSLY	0	32	18	50	0	0
Kuusamo	Kuusamo	0	0	0	100	0	0
Kymenlaakso	KyLY	52	10	10	29	0	0
Lappi	LLY	0	64	21	0	0	14
Lohjan seutu	Hakki	0	15	8	77	0	0
Lounais-Häme	LHLH	0	44	0	56	0	0
Länsi-Uusimaa	Tringa	27	15	38	20	0	0
Merenkurkku	MLY	80	7	4	9	0	0
Pirkanmaa	PILY	0	26	42	32	0	0
Pohjois-Karjala	PKLY	0	41	32	24	3	0
Pohjois-Pohjanmaa	PPLY	12	10	57	16	5	0
Pohjois-Savo	Kuikka	0	67	6	28	0	0
Päijät-Häme	PHLY	0	72	6	22	0	0
Rauman seutu	RSLH	86	3	6	5	0	0
Satakunta	PLY	46	19	15	15	4	1
Suomenselkä	SSLTY	0	20	22	46	12	0
Suupohja	SpLY	37	24	11	11	18	0
Varsinais-Suomi	TLY	81	0	3	16	0	0
Koko maa Total		51	13	13	19	2	<1

merialueilta. Monilla rannikkoreviireillä pesät tuhoutuivat meriveden korkeusvaihteluiden ja aallokon takia, ja pesinnät onnistuvat oletettavasti vain suojaisimmilla merenlahdilla (Pajari 2012).

Saariston laji myös Selkämerellä

Satakunnassa havaittiin 68 mustakurkku-uikkureviiriä, ja kokonaiskannan arvioitiin nousevan 80–100 pariin. 1990-luvulla kannaksi haarukoitiin 110 paria (Väisänen ym. 1998). Kanta on siis pysynyt varsin vakaana, mutta kuten etelämpänäkin, esiintymisen painopiste on muuttunut. Merialueiden kannankasvun vastapainoksi laji on taantunut erityisesti lintujärvillä mutta myös esimerkiksi savikuopilla ja soramontuilla (K. Nuotio). Pieni populaatio sinnittelee edelleen Satakunnan koillisosan keidassualueella.

Suupohjan saaristossa retkeiltiin uikkumielessä ilmeisen vähän, sen sijaan sisämaan pesimäpaikkoja tarkastettiin huolellisesti. Havaituista 38 reviiiristä enemmistö löytyi sisämaasta ja suopesintöjen osuus oli huomattava. Paljon sopivia keitaita, joilla lajin tiedetään pesineen säännöllisesti, jäi vielä tarkastamattakin.

Merenkurkun sokkeloinen saaristo on haastava kohde uikkulaskijalle. Vaikka havaintoja saatiin 76 reviiiristä, arvioitiin alueen kannan nousevan hyvinkin 200 pariin (A. Ahlblad). Suurin osa linnuista havaittiin nimenomaan Vaasan ja Mustasaaren saaristossa, missä mahdollisista pesimäpaikoista arviolta vain noin neljännes tuli inventoiduksi.

Kanta vankistuu Perämerellä

Keski-Pohjanmaalla oli Tiiran havaintojen perusteella 100 mustakurkku-uikkureviiriä. Merialueilla näistä oli vain 40 prosenttia, mutta esimerkiksi Pietarsaaren ja Uudenkaarlepyyn laajat saaristot jäivät luultavasti vähälle huomiolle. Sisämaasta uikkuja löytyi monipuolisesti kaikenlaisilta biotoopeilta kaivosten jätealtaista keidassoiden lamikoihin. Vetelin Haapajärven 21 yksilöä vapunpäivänä on suurin sisämaassa vuonna 2012 havaittu määrä. Tämä kerääntymä voinee kuitenkin sisältää myös muuttomatkalla olleita yksilöitä.

Pohjois-Pohjanmaan rannikolla on niukalti mustakurkku-uikulle soveltuvaa saaristoa. Alueen 58 reviiiristä huomattava osa sijaitsikin rannikon tuntumassa olevilla, usein merenlahdesta kouroutuneilla lampareilla. Sisämaassa lintuja tavattiin niin rehevillä järvillä, turvesoiden altailla kuin alueen lounaisosan avosoillakin. Sen sijaan pohjoisempaan varsinaisten aapasoiden alueella mustakurkku-uikku on enin-

tään satunnainen suopesijä (A. Rajasärkkä). Suurin pesivien parien keskittymä löytyi Utajärven jätevedenpuhdistamolta, missä neljä paria tuotti yhdeksän poikasta.

Kemin-Tornion alueella mustakurkku-uikut pesivät pääasiassa pienillä suo- ja erämaalamilla. Laji on yleistynyt seudulla selvästi viime vuosien aikana, mikä voi viitata levinneisyysalueen laajenemiseen ilmaston lämpenemisen myötä. Nyt löydettiin 30 reviiiriä, mutta merkittävä osa linnuista ei luultavasti pesinyt mm. sateisen alkukesän ja siitä seuranneen vedenpintojen nousun seurauksena (T. Lankila).

Taantuma jatkuu etelärannikolla

Uudellamaalla havaittiin 79 reviiiriä ja varmasti pesineiksi tulkittiin 38 paria. Kannanarvioksi esitetään 100 paria (J. Lindy), mikä on yhdenmukainen Uudenmaan linnusto-kirjan arvion kanssa (Lammi 2010). Kannan enemmistö pesii pienillä metsälammilla ja -järvillä sekä erityyppisillä tekolammilla. Merkittäviä pesimäpaikkoja alueella ovat Espoon Suomenoja ja Helsingin Santahaminan pikkulammet, jotka ovat erittäin reheviä, matalia ja ennen kaikkea kalattomia vesiä. Myös Inkoon Djupträskillä havaittiin parhaimmillaan 16 yksilöä, mutta pesinnän onnistumisesta tällä paikalla ei ole tietoa.

Erityisen tarkasti mustakurkku-uikkuihin paneuduttiin Raaseporin-Karjaan alueella (R. Willamo), missä pesii noin neljäsosa Tringan alueen uikuista. Alueen pesimäkanta on laskenut selvästi viime vuosikymmeninä, ja monet perinteiset pesimäpaikat, kuten Karjaan Läppträsket ja Kvarnträsket, ovat käytännössä autioituneet. Erityisen huolestuttava on poikastuotto – pesintä onnistui Lullulan alueella ilmeisesti vain neljällä paikalla.

Lohjan seudulla (sisältäen vielä vuonna 2012 Tringaan kuuluneen Nummi-Pusulan) havaittiin 13 paria ja Hyvinkään seudulla kolme. Ylivoimainen enemmistö reviiireistä oli tekolammilla, mm. golfkenttäpesintöjä todettiin useita.

Porvoon seudulla löydettiin vain kuusi reviiiriä. Sisämaan kanta lienee todellisuudessaakin alueella äärimmäisen pieni, mutta satunnaishavaintojen varaan jääneiden saaristopesintöjen osuus on epäilemättä paljon havaittua suurempi.

Kymenlaaksossa mustakurkku-uikulla menee ilmeisen huonosti. Havainnointi painottui keväiseen, ja 42 reviiiristä osa voi koskea muuttomatkalla olevia yksilöitä. Reviiireistä noin puolet havaittiin merialueilla. Onnistuneita pesintöjä raportoitiin vain neljältä paikalta ja poikasten yhteismääräksi saatiin kuusi yksilöä. Merialueilla

osa pesinnöistä ilmeisesti epäonnistui meriveden suuren korkeusvaihtelun takia ja korkea vedenpinta heikensi tulosta myös sisämaan järvillä (Parkko 2012).

Hämeen mustakurkku-uikut hupenevat

Hämeessä mustakurkku-uikku on vuoden 2012 havaintojen perusteella käynyt huolestuttavan vähälukaiseksi. Kanta-Hämeestä ilmoitettiin vain viisi reviiiriä ja Lounais-Hämeestä yhdeksän. Enemmistö reviiireistä oli tekolammikoilla, ja poikuehavaintoja tehtiin vain keinotekoisissa ympäristöissä. Ainoa suurempi kerääntymä, enimmillään kymmenen lintua, havaittiin Jokioisten Pellilänsuolla.

Päijät-Hämeen mustakurkku-uikkukanaksi arvioitiin 1970-luvun lopulla 80–100 paria (Lammi 1978). Nyt löydettiin vain 18 reviiiriä. Kanta on pudonnut selvästi viimeisen parinkymmenen vuoden aikana: vielä 1990-luvun puolivälissä ilmoitetut reviiirimäärät nousivat säännöllisesti yli 20:n, ja vuonna 1993 reviiirejä oli maakunnassa 33 (Oksanen ym. 2013).

Pirkanmaalla potentiaaliset pesimäpaikat kierrettiin varsin kattavasti, mutta vain 31 reviiiriä löydettiin. Havainnot painottuivat alueen länsiosiin, missä valtaosa linnuista tavattiin pieniltä metsä- ja suolamilta sekä kala-altailla.

Keskisessä Suomessa kala-altaiden tyypilintu

Keski-Suomi kartoitettiin perusteellisesti ja alueella havaittiin sisämaan parhaimmista edustava 60 reviiiriä. Reviiireistä peräti 30 oli kala-altailla, ja paikalliset tihentymät saattoivat olla huomattavia: esimerkiksi Hankasalmen Rääsyn allasalueella pesi kahdeksan paria ja Saarijärven Pajupuron alueella kuusi. Poikastuotto Saarijärven kunnan kaikilla kala-altailla oli noin kaksi poikasta paria kohti. Sen sijaan Keski-Suomen parhaisiin lintujärviin lukeutuvalta Konneveden Pyhäjärvellä, missä toukuussa tavattiin parhaimmillaan 12 yksilöä, raportoitiin vain yhden pesinnän onnistuneen.

Suomenselän reviiirimäärä nousi 41:een. Puolet linnuista havaittiin tekolammikoilla. Mustakurkku-uikkuja pesii alueella myös rehevillä maatalousvaikutteisilla järvillä, vedenjakaja-alueen karhuikoilla metsälammilla sekä Perhon-Kivijärven alueen linturikkailla avosoilla. Poikastuottoa havainnointiin erityisesti tekoaltailla, missä tuotanto osoittautui hyväksi: esimerkiksi Keuruun Haapamäen puhdistamolla neljä paria tuotti yhdeksän poikasta (Haapoja 2012). 1980-luvun lopulla Suomenselän kannaksi

arvioitiin 60–80 paria (Hutri ym. 1999), ja taantuma on tämän perusteella ollut lievää.

Karjalan lintujärvet autioituvat

Etelä-Karjalassa laskettiin pesivän vain 10 mustakurkku-uikkuparia. Parikkalan Siikalahden kanta käsitti enää viisi paria, ja kaikki pesinnät epäonnistuivat. Lahdella ei pesinyt myöskään juuri lainkaan naurulokkeja (A. Kontiokorpi). Vielä 1990-luvulla Siikalahdella pesi parhaimmillaan 34 paria, ja merkittäviä pesimäpaikkoja ovat takavuosina olleet myös Simpeleen Kivijärvi (1990-luvulla 16 paria) ja Lappeenrannan Haapajärvi (1970-luvulla 25 paria). Nytemmin nämä paikat vaikuttavat lähes tyystin autioituneen.

Pohjois-Karjalasta uikkureviirejä raportoitiin 37, mutta inventointien heikon kattavuuden perusteella alueen kannanarvio on kuitenkin peräti 110 paria (H. Kontkanen). Valtaosa kannasta pesii rehevillä järvillä ja lammilla, mutta myös tekolammikkopesintöjä havaittiin yhdeksän. Onnistuneita pesintöjä todettiin huolestuttavasti vain kolmella paikalla (18 % kohteista, joilla poikastuotto selvitetty). Maakunnan mustakurkku-uikkukannan arvioidaan pudonneen puoleen 1980-luvulta 2000-luvun alkuun ulottuvalla jaksolla, ja vähenemisen jatkuneen sen jälkeenkin (Kontkanen 2009).

Savosta niukasti tietoa

Etelä- ja Pohjois-Savon mustakurkku-uikkujen osalta oli tyytyminen Tiiran hajahavaintoihin. Etelä-Savosta raportoitiin 14 reviiä ja kannanarvioksi esitetään 30–40 paria (M. Loippo). Pohjois-Savon tulos, 18 reviiä, ei liene sekään järin edustava otos alueen uikkukannasta. Alueen merkittävimmällä pesimäpaikalla, Keiteleen Hetejärvellä, havaittiin enimmillään 16 yksilöä. 1990-luvun lopulla Pohjois-Savossa arveltiin pesivän noin 100 paria (Ruokolainen & Kauppinen 1999). Tällöin lajin todettiin olevan runsain matalilla metsä- ja suo-seutujen kortejärvillä, tiheyksien ollessa pienempiä viljelyseutujen rehevillä lintujärvillä.

Havaintoja pohjoisinta Lappia myöten

Kainuun kymmenestä reviiästä kahdeksan löytyi odotetusti Otanmäen jätevesialtailta. Poikastuotto jäi erittäin pieneksi, vaikka pesintöjä oli jokaisella parilla. Poikaset katosivat melko pieninä todennäköisesti kalalokkien saalistuksen myötä (J. Ruuskanen).

Kuusamosta ilmoitettiin yksi revii ri luonnonravintolammikolta. Vuosien 2006–2009 lintuatlas tuntee Koillismaalta useam-

piakin reviiä. Osa alueen havainnoista saattaa jäädä vuosittain pimentoon linturallin takia.

Lapista saatiin tietoon 14 reviiä Enontekiötä ja Inaria myöten. Pesimäaikaisia havaintoja tehtiin pienten lampien ja järvien ohella myös suurten jokien suvannoissa, mutta pesimisestä näillä paikoilla ei saatu varmuutta. Yhtään mustakurkku-uikkupointua ei Lapista raportoitu.

Johtopäätökset

Vuoden lintu -projekti vahvisti käsitystä, että mustakurkku-uikku taantuu huolestuttavasti sisämaassa mutta samalla yleistyy saaristossa. Uikusta on tullut merilintu, ja Suomen kannasta vähintään puolet elää nykyään mereisessä ympäristössä.

Viimeisin julkaistu mustakurkku-uikun kannanarvio (Valkama ym. 2011) on vuoden 2012 tulosten perusteella ilman muuta aliarvio. Nyt havaittiin 1395 reviiä, ja varsinkin merialueilla lintujen määrä lienee todellisuudessa vähintään kaksinkertainen havaittuun verrattuna. Yksinomaan Turun Lintutieteellisen Yhdistyksen alueella arvioitiin kohtuullisen tehokkaissa inventoinneissa löydettyjen 423 reviiä perusteella pesivän 700 paria. Ahvenanmaalla, Merenkurkussa ja Keski-Pohjanmaalla epäilemättä paljon suurempi osuus linnuista on jäänyt löytymättä. Mustakurkku-uikku osaa piileskellä myös sisävesillä, ja varsinkin rehevillä järvillä lajin havaitseminen on kasvillisuuden nousun jälkeen hyvin vaikeaa (Koskimies 2012, H. Kontkanen kirj. ilm.). Esimerkiksi Pohjois-Karjalan kanta arvioitiinkin kolminkertaiseksi havaittuun verrattuna. Varovaisena arviona voisi mustakurkku-uikkuja olettaa pesivän maassamme tällä hetkellä 2500–3000 paria.

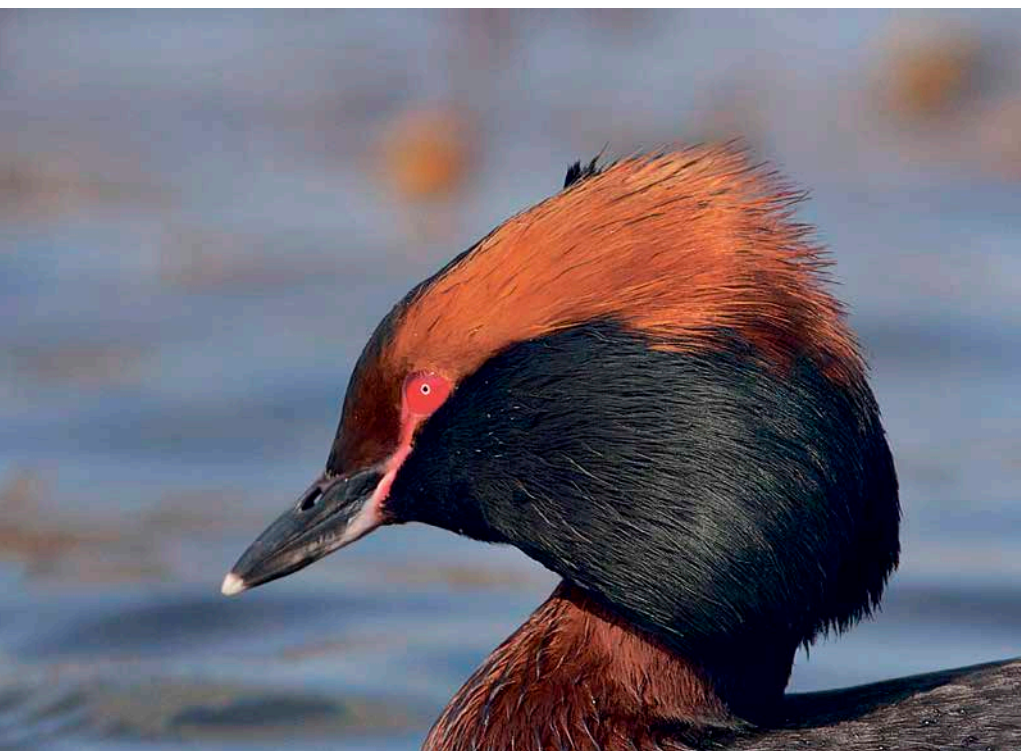
Mustakurkku-uikku menestyy merialueilla, missä sille sopivaa elinympäristöä on yllin kyllin tarjolla. Itämeren rehevöityminen on varmasti osaltaan edesauttanut tätä kehitystä. Saaristossa uikku kelpuuttaa sangen vaatimattomatkin elinympäristöt, riittää että rannoilla esiintyy riittävästi järviruokoa antamaan suojan pesimäpaikalle. Pesinnän onnistuminen merellä ei jääne ravinnon saatavuudesta kiinni, mutta sen sijaan meriveden korkeusvaihtelu ja aallokko saattavat tuhota merkittävän osan pesinnöistä. Ulkosaaristossa mustakurkku-uikun pesinnän onnistuminen on hyvin epävarmaa. Tyypillistä ulkomerellä näyttäisi olevan poikueiden myöhäisyys ensimmäisten pesintäyritysten epäonnistuessa säännöllisesti (J. Tenovuori).

Sisämaassa mustakurkku-uikku vähenee huolestuttavasti, kuten sekä tämän inventoinnin tulokset että vesilintulaskentojen

aikasarjat kertovat. Reheviltä lintuvesiltä laji on monen muun vaateliaan, avovettä ja runsasta pohjaeläimistöä vaativan lajin tavoin katoamassa kokonaan. Metsäisillä lammilla ja etenkin erilaisilla tekolammikoilla mustakurkku-uikku näyttäisi menestyvän paremmin. Yhteinen tekijä näille paikoille lienee särkikalattomuus, mikä tarkoittaa huomattavasti suurempaa pohjaeläintuotantoa ja siten parempaa ravintotilannetta. Erityisen yleinen uikku näyttäisi paikoin, varsinkin Keski-Suomessa olevan kalanpoikasten kasvatusaltilta. Lajin ravinnonkäyttöä näillä paikoilla ei liene tutkittu. Kala-altaat ja muut tekolammikot saattavat sijaita hyvinkin yllättävissä paikoissa, ja ne eivät kuulu lintuharrastajien tavallisiin retkikohteisiin. Onko Keski-Suomi kala-aitaiden luvattu maa vai eläkö osa mustakurkku-uikkukannastamme toistaiseksi tuntemattomilla paikoilla?

Tekoaltilta raportoitiin myös keskimäärin hyviä poikastuottolukuja. Näissä elinympäristöissä pesimiseen liittyy kuitenkin myös riskejä. Ympäristöt ovat usein väliaikaisia ja niiden muuttumista ei estä minikäänlainen suojelustatus. Esimerkiksi kala-altaan tyhjentäminen liian aikaisin loppukesällä saattaa tuhota pesinnät. Myös rakentaminen ja muut maankäytön muutokset tuhoavat usein näitä elinympäristöjä. Esimerkiksi Kymenlaaksossa yksi mustakurkku-uikun vakituista esiintymispaikoista hävisi vuonna 2012, kun moottoritien rakentaminen tuhosi Lankamalmin tekolammet Haminassa (Parkko 2012). Laji näyttää kuitenkin ottavan nopeasti omakseen myös uudet elinpaikat. Kaarinan Littoistenjärven kosteikko syntyi ”vahingossa”, kun vesien pumppaaminen pelloilta läheiseen järveen lopetettiin. Muutamassa vuodessa alueelle vakiintui noin kymmenen parin mustakurkku-uikkuyhdyskunta. Samalla tavoin laji vaikuttaa kotiutuvan esimerkiksi entsille turvesoille.

Mustakurkku-uikku ei ole vähentynyt Suomessa niin voimakkaasti kuin vesilintulaskennat tai lintuatlaksen kannanarviot osoittavat, vaan esiintymisen painopiste ja esiintymispaikat ovat muuttuneet. Tästä huolimatta nykyinen uhanalaisuusluokitus lienee perusteltu. Laji on hävinnyt lukuisilta perinteisiltä elinpaikoiltaan ja sisämaan kanta sinnittelee liiaksi tilapäisten elinympäristöjen varassa. Tätäkin huolestuttavampaa on, mitä mustakurkku-uikun kannankehitys kertoo lintuvesiemme tilasta (ks. myös Ellermaa & Linden 2011, 2012). Kaikki lintujärviltä mustakurkku-uikun tavoin tulevaisuudessa katoavat lajit eivät ehkä löydä uutta elinympäristöä saaristosta tai tekoaltilta.

Lintujärvien huolestuttava tila näkyy myös mustakurkku-uikun hupenemisena. Sisämaassa laji menestyy nykyään parhaiten tekolammikoilla. JORMA TENOVUO

Kiitokset

Juha Lindy toimi ansiokkaasti valtakunnallisena lajikoordinaattorina vastaten mm. laskentojen suunnittelusta, tiedottamisesta ja tulosten keruusta. Alueellisesta asiantuntemuksesta ja laskentojen organisoinnista vastasivat Petri Sola (Apus), Anniina Kontiokorpi (EKLY), Hannu Holmström (Hakki), Jouni Ruuskanen (KLY), Ilkka Hakala (KHLY), Juha Rahkonen (KSly), Jouko Pulkka (Kuikka), Heikki Suoraniemi (Kuusamo), Eero Parkko (KyLY), Jukka Jokimäki (LLY), Jorma Kettunen (LHLH), Ariel Ahlblad (MLY), Miska Loippo (Oriolus), Teemu Rajalammi (PiLY), Harri Kontkanen (PKLTY), Kimmo Nuotio (PLY), Teemu Saarenpää (PLY), Teemu Sirkkala (PSLY), Antti Toukola (PHLY), Tarja Pajari (RSLH), Turo Tuomikoski (SpLY), Mikko Haapoja (SSLTY), Esko Gustafsson (TLY), Juha Lindy (Tringa) ja Tuomas Lankila (Xenus). Suurin kiitos kuuluu toki kaikille mustakurkku-uikkuhavainnoijille vuonna 2012 tehneille ja ilmoittaneille!

Kirjoittajan osoite / Authors address

BirdLife Suomi, Annankatu 29 A 16,
00100 Helsinki
tero.toivanen@birdlife.fi

Kirjallisuus

Ellermaa, M. & Linden, A. 2011: Suomen linnustosuojelualueiden tila: suojelu on unohtettu ja linnut voivat huonosti. – Linnut-vuosikirja 2010: 142–168.
Ellermaa, M. & Linden, A. 2012: Suojeltavien kosteikkolintujen kannat ovat romahtaneet Natura-alueilla. – Linnut-vuosikirja 2011: 140–143.
Haapoja, M. 2012: Vuoden 2012 laji: mustakurkku-uikku. – Suomenselän Linnut 47(4): 148–149.

Hutri, H. ym. 1999: Suomenselän linnusto. Suomenselän Lintutieteellinen Yhdistys, Lehtimäki.
Kontkanen, H. 2009: Pohjois-Karjalan lintuvedet – linnuston tila ja kunnostustarve lintuvesien suojeluohjelman kohteilla. Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen raportteja 4/2009.
Koskimies, P. 2012: Mustakurkku-uikku on lintuvesien kaunotar. – Linnut 47(1): 10–19.
Lammi, E. 1978: Uikkututkimuksen tuloksia. – Päijät-Hämeen Linnut 9: 29–35.
Lammi, E. 2010: Mustakurkku-uikku *Podiceps auritus*. – Teoksessa: Solonen, T., Lehtikoinen, A. & Lammi, E. (toim.): Uudenmaan linnusto. Helsingin seudun lintutieteellinen yhdistys Tringa ry, Helsinki.
Lehtikoinen, A., Pöysä, H., Rintala, J. & Väisänen, R.A. 2013: Suomen sisävesien vesilintujen kannanvaihtelut 1986–2012. Linnut-vuosikirja 2012: 94–101.
Lehtikoinen, E., Gustafsson, E. ym. 2003: Varsinais-Suomen linnut. Turun Lintutieteellinen Yhdistys, Turku.
Lehtonen, L. 1945: Lintuparatiisi pääkaupungin liepeillä. Vanhankaupunginlahti ja sen linnusto. WSOY, Porvoo.
Merikallio, E. 1958: Finnish Birds. Their distribution and numbers. – Fauna Fennica 5: 1–181.
Oksanen, O., Meriläinen, T., Kuhno, P., Alanko, T., Loikkanen, M., Vauhkonen, M., Metsänen, T., Arjava, A. & Aarela, H. 2013: Lintuvuosi 2012 Päijät-Hämeessä. – Päijät-Hämeen Linnut 44(1): 4–47.
Pajari, T. 2012: Mustakurkku-uikkuprojektin satoa. Rauman seudun Lintuharrastajat ry:n jäsentiedote 2/2012.
Parkko, E. 2012: Mustakurkku-uikku – vuoden lintu 2012. – Lintukymmi 2012: 6–8.
Rassi, P., Hyvärinen, E., Juslén, A. & Mannerkoski, I. (toim.): Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010. Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus, Helsinki.

Ruokolainen, K. & Kauppinen, J. 1999: Kuopion ja Pohjois-Savon linnusto. Kuopion luonnontieteellisen museon julkaisuja 5.
Saurola, P., Valkama, J. & Velmala, W. 2013: Suomen Rengastusatlas osa I. Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö, Helsinki.
Soikkeli, M. (toim) 1984: Satakunnan linnusto. Porin Lintutieteellinen Yhdistys, Pori.
Ulfvén, J. 1988: Comparative breeding ecology of the Horned Grebe *Podiceps auritus* and the Great Crested Grebe *Podiceps cristatus*: archipelago versus lake habitats. – Acta Zoologica Fennica 183.
Valkama, J., Vepsäläinen, V. & Lehtikoinen, A. 2011: Suomen III Lintuatlas. Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. <http://atlas3.lintuatlas.fi> (luettu 11.4.2014) ISBN 978-952-10-6918-5.
Väisänen, R.A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. Otavan kirjapaino, Keuruu.
Willamo, R. 2013. Missä ovat mukurit? Mustakurkku-uikkukannan kartoitus Raaseporissa 2010–2012. Käsikirjoitus.
von Wright, J. 1857: Kuopiotraktens fogelfauna. – Bidrag till Finlands Naturkänedom 2: 121–123.

Summary

■ Slavonian grebe (*Podiceps auritus*) was BirdLife Finland's bird of the year 2012. The aims of the project were to determine the size of breeding population in Finland, study the habitat choice of the species, and get information about breeding success in different habitats.

The survey method was to visit all known breeding sites of the species and also to check potential breeding habitats identified by map analysis. There was large variation in survey effort between regions: in some areas, virtually all potential sites were explored, while in other areas, the results are based on scattered records reported to Tiira database.

In total, 1395 Slavonian grebe territories were found (Fig. 1). More than half of the territories were in marine areas, the species being particularly common in the archipelago of southwestern Finland. Of the inland territories, as much as 40% were at different artificial ponds such as fish ponds and sewage farms. 28% of the inland territories were at shallow eutrophic lakes and 28% at small ponds surrounded by forests or mires.

The population of Slavonian grebe has obviously increased on the coast and in the archipelago of Baltic Sea but declined especially at the eutrophic lakes of southern and central Finland. The species has completely disappeared from many traditional breeding lakes and breeding success appears to be poor at these habitats. The likely reasons behind the decline are overgrowth, food competition with cyprinid fishes and decline of benthic fauna.

In the 1990s, the population size of Slavonian grebe was estimated as 4000 pairs but in 2011, only as 1200–1700 pairs. Due to the strong decline, the species was classified as vulnerable in 2010. However, based on this survey, the population size is still probably 2500–3000 pairs. Especially the marine population appears to be much larger than previously thought.